

1. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος με τον κυβερνήτη της Κύπρου στρατάρχη Sir John Harding ο οποίος λίγο αργότερα τον εξόρισε στα νησιά Σευχέλλες του Ινδικού ωκεανού.

Η ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ 1878-1960: Μια σύντομη επανεκτίμηση

Η εκούσια μεταβίβαση της κατοχής και διοίκησης της Κύπρου από την Τουρκία στη Μεγάλη Βρετανία, σύμφωνα με τους όρους της Αγγλοτουρκικής Συμβάσεως της 4ης Ιουνίου 1878, ήταν ένα γεγονός μεγάλης σημασίας στην ιστορία της Κύπρου. Τρεις αιώνες καταπιεστικής οθωμανικής διακυβέρνησης τερματίζονταν μέσα σε μια μέρα και οι Κύπριοι περιέρχονταν κάτω από τη διοίκηση μιας από τις φιλελεύθερες Μεγάλες Δυνάμεις της Ευρώπης.

Από δω και στο εξής θα δίνονταν στην Κύπρο ευκαιρίες για μεταρρύθμιση των δημόσιων θεσμών της, ανάπτυξη των πόρων της και εκσυγχρονισμό της κοινωνίας και της πολιτικής της ζωής.

Δρ. Γεώργιος Σ. Γεωργαλίδης

Ο βαθμός στον οποίο η Βρετανία θα πετύχαινε, στα επόμενα 82 χρόνια, να ικανοποιήσει τις διοικητικές, οικονομικές και πολιτικές ανάγκες της νήσου θα αποτελούσε αυτιστική και το μέτρο των επιτευγμάτων της στην Κύπρο.

Οι ανάγκες για Βρετανικές μεταρρυθμίσεις προδιόριζονταν από την πλήρη αποτυχία του οθωμανικού καθεστώτος να επιτελέσει σχεδόν οτιδήποτε ωφέλιμο στη νήσο. Η φύση και οι επιδιώξεις της οθωμανικής διοίκησης την εποχή της μεταβίβασης της εξουσίας στη Βρετανία, περιγράφονται σε μια συνοπτική ανασκόπηση στην ένατη έκδοση του Οδηγού της Κύπρου (Handbook of Cyprus) που συντάχθηκε το 1928 ο ανώτερος αξιωματικός της Αρχιγραμματείας B.J. O'Brien: «Ο μοναδικός στόχος της Κυβερνήσεως της περιόδου αυτής φαίνεται να ήταν η απόσπαση χρημάτων από τους κατοίκους, για την ευμηνία και ανάπτυξη των οποίων οι αρχές αδιαφορούσαν. Από έσοδα μισού μιλιοῦς £176,000 οι δαπάνες για τις δημόσιες υπηρεσίες ανερχόταν μόνο σε £29,000. Επομένως δεν είναι παράξενο ότι αυτές ήταν ελλιπείς, η τήρηση του νόμου και της τάξεως υπερσορευόταν πολύ, η απονομή της δικαιοσύνης ήταν συχνά διακωμωδωμένη, η παιδεία υπήρχε μόνο θεωρητικά, τα κοινωνικά έργα ήταν παραμελημένα και η βιομηχανία η η γεωργία απονοούσαν. Η αστυνομία, που φαίνεται να είχε σαν κύρια αποστολή της τη συλλογή των φόρων, ήταν ολιγάριθμη με συνέπεια να θρίθει το έγκλημα και οι νύκτες να είναι ανασφαλές. Στις αγροτικές περιοχές, οι καταστροφές γεωργικών προϊόντων από περιττανόμενους βοσκούς, τους οποίους δεν παρεμποδίζε καμία αρχή, δεν μπορούσαν να ενθαρρύνει τους αγρότες να ασχολούνται με εργασίες από τις οποίες ήταν απθάνο να ωφεληθούν. Η απονομή της δικαιοσύνης, για την οποία έδουόνταν συνολικά £250 το χρόνο, ήταν στα χέρια ανθρώπων οι οποίοι ίσως να θεωρούνταν προικισμένοι από τη φύση με έμφυτη νομική αντίληψη, αλλά που εσπεύοντο νομικές καταπτώσεις. Οι πλείστοι κάτοικοι δεν μπορούσαν εύκολα να προσφύγουν στα δικαστήρια κι οι απολαβές των δικαστών, που ήταν λιγότερες από μια λίβρα το μήνα, δεν αρκούσαν για να διασφαλίσουν την ακεραιότητά τους. Η παιδεία ήταν ελάχιστη πρωτογενής και πολύ λιγότερη επικερδής ως επάγγελμα. Στα τουρκικά σχολεία οι μαθητές διάσκανταν ανάγνωση και γραφή, το κοράνι και Περσικά. Οι πιο προχωρημένοι σπουδαστές συνείχαν με την ιστορία, τη γεωγραφία

και την αριθμητική. Στα ελληνικά σχολεία, με εξαίρεση τέσσερα σχολεία στη Λευκωσία όπου φαίνεται ότι γινόταν κάποια προσπάθεια για πνευματική καλλιέργεια, τα μέγιστα επιτεύγματα ήταν η ανάγνωση, η γραφή, η αριθμητική και η ιερά ιστορία.

Δεν θα έπρεπε να αναμένεται από μια κυβέρνηση που είχε αποτυχή στην εκπλήρωση των στοιχειωδών καθηκόντων της διοικήσεως, να επιδείξει ενεργητικότητα προς άλλες κατηγορίες. Η προστασία της δημόσιας υγείας ήταν άγνωστη και δεν εφαρμοζόταν. Νοσοκομεία δεν υπήρχαν και μέτρα για την πρόληψη ασθενειών ήταν άγνωστα· επίσης δεν γινόταν καμιά προσπάθεια για τη λήψη υγειονομικών μέτρων ή για τον έλεγχο της οχλήριας. Οι εσωτερικές συγκοινωνίες ήταν πάρα πολύ δύσκολες και άβολες λόγω της έλλειψης δρόμων και της απαντιότητας γεφυρών. Οι συγκοινωνίες με τον έξυ κόσμο καλύονταν από την ακαταλληλότητα των λιμανιών που μόνο μικρά ιστιοφόρα ήταν σε θέση να δεχτούν. Η γεωργία, από την οποία εξαρτιόταν η ζωή των κατοίκων, δεν είχε καμιά κυβερνητική ενθάρρυνση και οι γεωργοί, που αναφέρεται ότι δεν γνώριζαν καν τις στοιχειώδεις μεθόδους, όπως τις αντιλαμβάνομαστε σήμερα, αφήνονταν προσκολλημένοι στην άγνοιά τους. Ούτε τους βοηθούσαν κατασκευάζοντας υδατοφράκτες που ήταν απαραίτητοι για την αποθήκευση του νερού, ούτε γίνονταν αρδευτικά έργα. Τα δάση καταστρέφονταν από τους ανθρώπους και τα ζώα, με εξαίρεση μικρά μόνο τεμάχια, όπως εκείνα που προστατεύονταν από τους τρεις δασοφύλακες που είχαν διοριστεί το 1873. Συνέπεια αυτής της καταστάσεως είναι η τωρινή λιευθρία. Ο ορυκτός πλούτος της χώρας παρέμενε ανεκμετάλλευτος. Ακόμα και οι εργασίες του κτηματολογίου, που είχαν υψίστη σημασία για μια χώρα όπου τα δικαιώματα κατοχής κτηματικής περιουσίας ήταν περίπλοκα και οι νόμοι της κληρονομιάς ασαφείς, δεν εκτελούνταν με ακρίβεια ή με κάποιο σύστημα, τα δε έγγραφα που διασώζονται από εκείνη την περίοδο παρουσιάζουν μια σωρεία λαθών και συγχύσεως.»

Εδώ τελειώνει το απόσπασμα της ανασκόπησης του κ. O'Brien. Μ' άλλα λόγια, τα εκκρημή προβλήματα που κληροδότησαν οι Οθωμανοί στη Βρετανία ήταν τεράστια κι η βελτίωση των συνθηκών ζωής της Κύπρου απαιτούσε σοβαρές και συντονισμένες ενέργειες από τους νέους ιδιοκτήτες του τόπου. Όπως όμως εξαρχής φανέρωναν οι αποφά-

σεις των καινούριων αρχόντων, αυτές διέπνονταν από μια εμπειρική πολιτική ελάσθητη ανάμειξη στα κυριακά πράγματα. Αν και ήταν σε θέση να αντιληφθούν την οικητή κατάσταση της νήσου, οι Άγγλοι απόφευγαν επιμελώς το ρόλο των τολμηρών μεταρρυθμιστών. Αντί να επιφέρουν σαρωτικές αλλαγές στους οθωμανικούς νόμους και κανονισμούς που ίσχυαν τότε, τους τροποποιούσαν ή τους αντικαθιστούσαν βαθμιαία μόνο όταν οι ελλείψεις τους δεν μπορούσαν πια να αγνοηθούν.

Παρά την επιφυλακτικότητα και τον συντηρητισμό του βρετανικού καθεστώτος, ο χαρακτήρας της διακυβέρνησης της Κύπρου βελτιώθηκε αισθητά μετά το 1878. Αυτό οφειλόταν κυρίως στο φιλελεύθερο τρόπο με τον οποίο η κυβερνώσα δύναμη αντιμετώπιζε τις δραστηριότητες των νέων υπηκόων της, στην αποκάθαρση της διοίκησης από την προηγούμενη διαφθορά και αυθαιρεσία, και στην ενίσχυση των υπηρεσιών με τις πρακτικότερες βρετανικές διαδικασίες.

Οι βρετανικοί θεσμοί

Οι βασικοί βρετανικοί διοικητικοί θεσμοί της Κύπρου είχαν δημιουργηθεί ίσως το 1883. Επικεφαλής της Κυβερνήσεως ήταν ο Μέγας Αρμοστής (από το 1925 μετονομάστηκε σε Κυβερνήτη) που διοριζόταν από τον Υπουργό Αποικιών στον Λονδίνο και στον οποίο ήταν υπάλογοι. Η κυβερνητική εργασία ήταν κατανεμημένη σε διάφορα κυβερνητικά Τμήματα. Τα πιο σημαντικά ήταν η Αρχιγραμματεία, το Γραφείο του Γενικού Παράληπτη, το τμήμα Τελωνείων, το Γραφείο του Ελεγκτή, το Τμήμα Δημοσίων Έργων, το Τμήμα Κτηματολογίου και Χωρομετρίας, το Τμήμα Δασών, το Ταχυδρομείο, το Γραφείο Παιδείας, το Τμήμα Υγείας, η Αστυνομία και το Τμήμα Φυλακών.

Η καθεμιά από τις έξι επαρχίες είχε ανατεθεί σε Βρετανό Διοικητή ο οποίος, με τη βοήθεια Κυπρίων υπαλλήλων, επέτιπτε την εφαρμογή της επίσημης πολιτικής και διατηρούσε επαφή με τα λαά. Οι νομικές υποθέσεις κατανέμονταν μεταξύ του Δικηγόρου του Στέμματος – που ήταν ο νομικός σύμβουλος της Κυβερνήσεως – και του Δικαστικού Τμήματος. Το Διάταγμα εν Συμβούλιω της 30 Νοεμβρίου 1882 αντικατέστησε τα Οθωμανικά δικαστήρια με τα ελξ κανονικά: το Ανώτατο Δικαστήριο με περιορισμένη πρωτοβάθμια δικαιοδοσία και ως εφετείο για υποθέσεις αστικού και ποινικού δικαίου· τα κακουργιοδικεία σε κάθε

επαρχία με απεριόριστη ποινική δικαιοδοσία: τα επαρχιακά δικαστήρια σε κάθε επαρχία με περιορισμένη πρωτοβάθμια δικαιοδοσία και απεριόριστη δικαιοδοσία για αστικές υποθέσεις: τα Πταιματοδικεία σε κάθε επαρχία με περιορισμένη δικαιοδοσία για ποινικές υποθέσεις: τα Κωμιοδικεία με περιορισμένη δικαιοδοσία για υποθέσεις αστικού δικαίου. Τα δικαστήρια αυτά (των οποίων η διοργάνωση τροποποιήθηκε το 1927 και το 1935) χρησιμοποιούν την Αγγλική διαδικασία μολοντί σύμφωνα με την κυβερνητική προσέγγιση της βαθμιαίας αλλαγής εξακολουθούσαν να εφαρμόζουν για πολλά χρόνια την οθωμανική νομοθεσία με τροποποιήσεις που είχαν μέχρι τότε επενεχθεί ο' αυτή. Έτσι η διάκριση μεταξύ κυπριακών και μη-κυπριακών υποθέσεων (που ήταν κατάλογο των οθωμανικών διομολογήσεων) ίσχυε μέχρι το 1927. Ο Οθωμανικός Ποινικός Κώδικας αντικαταστάθηκε το 1928. Το 1935 τέθηκαν ο' εφαρμογή οι αρχές του αγγλικού κοινού δικαίου και του δικαίου της επιείκειας. Τέλος ο Οθωμανικός Κώδικας Γαιοκτημοσύνης αντικαταστάθηκε το 1946 μ' ένα σύγχρονο Περί Ακινήτων Περιορισίας νόμο. Γενικά τα βρετανικά δικαστήρια απένεμαν τη δικαιοσύνη με αμεροληψία και αποτελεσματικότητα, κερδίζοντας έτσι το γνήσιο σεβασμό των Κυπρίων. Το Εκτελεστικό Συμβούλιο, που είχε συμβουλευτικές αρμοδιότητες, συνέβαλλε στη λήψη αποφάσεων από το Μέγα Αρμόστη. Μέχρι το 1897 το σώμα αυτό απαρτιζόταν αποκλειστικά από Βρετανούς αξιωματικούς. Στη συνέχεια διευρύνθηκε με τη συμμετοχή ο' αυτό και τριών Κυπρίων, δηλαδή δύο χριστιανών και ενός μουσουλμάνου, οι οποίοι διοριζόνταν από τον Αρμόστη. Τα Κυπριακά μέλη του Συμβουλίου πάντοτε μειοψηφούσαν και η παρουσία τους ο' οποιαδήποτε συνεδρία εξαρτάντο από την προίρεση του Μεγάλου Αρμόστη. Η Βρετανική Κυβέρνηση έδωσε επίσης στην Κύπρο και ένα υποτιμώδες κοινοβούλιο. Το Διάταγμα εν Συμβούλιο της 30ης Νοεμβρίου 1882 εγκαινίασε Νομοθετικό Συμβούλιο που απαρτιζόταν από έξι διοριζόμενα επίσημα μέλη και από δώδεκα ανεπίσημα μέλη, αιρετά από το λαό. Από τα αιρετά μέλη τα εννέα ήταν χριστιανό και τα τρία μουσουλμάνοι, που εκλέγονταν ξεχωριστά από τους ψηφοφόρους της κάθε θρησκευτικής κοινότητας.

Το 1925 η κυβέρνηση τροποποίησε το σώμα του Νομοθετικού Συμβουλίου, σαν αποτέλεσμα της αυθενσίας του αριθμού των Ελλήνων ψηφοφό-

2. «Φυλακισμένα Μνήματα». Μέσα στις Κεντρικές Φυλακές της Κύπρου βρίσκονται θαμμένοι όσοι απαγοιστήσαν καθώς και άλλοι σημαντικοί ήρωες του αγώνα της ΕΟΚΑ, των οποίων οι Άγγλοι φυλάκιζαν τα λείψανα νομίζοντας πως έτσι θα φυλάκιζαν και το αγωνιστικό πνεύμα του Κυπριακού λαού.

ρων σε σχέση μ' εκείνους της τουρκικής κοινότητας. Μέχρι την κατάργησή του το 1931, το Νομοθετικό Συμβούλιο αποτελείτο από δώδεκα χριστιανικά, τρία μουσουλμανικά και εννέα επίσημα μέλη. Θεωρητικά το Συμβούλιο είχε πλήρεις νομοθετικές εξουσίες, περιλαμβανομένου και του δικαιώματος της εγκρίσεως του ετήσιου προϋπολογισμού. Στην πράξη όμως η δικαιοδοσία του περιοριζόταν από την πρόνοια για τη χρηματοδότηση σημαντικών κονδυλίων από το πάγιο ταμείο της νήσου, από το αποκλειστικό δικαίωμα της κυβέρνησης να εισάγει νομοσχέδια για δημοσιονομικά θέματα και από τη δυνατότητα της να νομοθετεί με Αυτοκρατορικά Διατάγματα εν Συμβούλιω. Μετά τις αρχές του 20ού αιώνα η τάση του Τουρκικών μελών του Συμβουλίου να ψηφίζουν συστηματικά μαζί με τα επίσημα μέλη και η χρήση της διπλής του ψήφου από τον Άγγλο Πρόεδρο του σώματος στερούσε την πλειονότητα των 80% της αναλογής εισροής στις αποφάσεις του Νομοθετικού. Παρ' όλες του τις ελλείψεις ο βρετανικός κυβερνητικός μηχανισμός, σε σύγκριση με τον οθωμανικό, ήταν σχεδόν ένα πρότυπο δικαιοσύνης και αποτελεσματικότητας. Η ευγνωμοσύνη των Ελληνοκυπρίων για τον τερματισμό της μισητής οθωμανικής κυριαρχίας, η καθιερωμένη συνεργασία των Τουρκοκυπρίων με τις κρατικές αρχές, καθώς επίσης και η αιγλή μιας ισχυρής Αυτοκρατορίας επέτρεπε στη Βρετανία να διοικεί

την Κύπρο με μόνο πενήντα ή εξήντα αξιωματικούς (στις αρχές του εικοστού αιώνα) και ένα λόχο Βρετανών στρατιωτών. Μ' εξαίρεση τις ταραχές του 1931, οι οποίες καταστάλησαν σε σύντομο χρονικό διάστημα, πριν από την εξέγερση του 1955 δεν παρουσιάστηκε καμιά σοβαρή πρόκληση κατά της βρετανικής εξουσίας. Έτσι οι βρετανικές αρχές, ελεύθερες από κάθε φροντίδα για τη διατήρηση της δημόσιας τάξεως, μπορούσαν να συγκεντρώσουν όλη του την προσοχή στην οικονομική και κοινωνική άνοδο της Κύπρου. Αυτό όμως δεν συνέβηκε. Η θεδιασμένη υπόσχεση του Λόρδου Salisbury προς το Σουλτάνο ότι η αποχώρηση των Οθωμανών από την Κύπρο δεν θα απείθαν σε βάρος του δημόσιου ταμείου, αποδείχτηκε ατυχής για τη νήσο και τις αγγλοκυπριακές σχέσεις. Μετά από ανεπιτυχείς διαπραγματεύσεις με την Υψηλή Πύλη, η Βρετανία καθόρισε το εισοδηματικό πλεόνασμα που όφειλε η Κύπρος προς την Υψηλή Πύλη στις £92.799, 11 σελίνια και 3 πένες. Η πληρωμή του ποσού αυτού, γενικά γνωστό σαν «φόρος υποτέλειας», επεβλήθηκε στη νήσο χωρίς την έγκριση των Κυπρίων. Τα χρήματα όμως αυτά δεν έφθασαν ποτέ ως το Σουλτάνο: η ίδια η Βρετανία κατακρατούσε ολόκληρο το ποσό δυνάμει μιας παλαιότερης διεκδικησης που είχε προκύψει από την αθέτηση αποπληρωμής του Τουρκικού Κραμικού Δανείου του

3. Άγγλοι στρατιώτες και Τουρκοκύπριοι επικουρικοί αστυνομικοί δίνουν σε κλούβα Ελληνοκύπριους πολίτες.

1855, τους τόκους του οποίου είχαν εγγυηθεί η Βρετανία και η Γαλλία. Αυτές οι βρετανικές αποσφάξεις καταδικάσαν την Κύπρο σε οικονομικό μαρασμό. Οι £92.799 έπρεπε να απομυζώνται από τα πενήρα εσοδα που απέφερε μια καθυστηρημένη και εξαντλημένη οικονομία. Στη δεκαετία του 1880-90 οι Κυβερνητικές εισπράξεις ήταν πολύ χαμηλές. Στην καλύτερη χρονιά, το 1883-4, τα εσοδα ανήλθαν στις £194.051, ενώ στη χειρότερη, το 1887-8, κατήλθαν στις £145.443. Τα ποσά αυτά έδειξαν κάποια άνοδο στην επόμενη δεκαετία, ιδίως το 1891-2 όταν η Κυβέρνηση εισέπραξε £217.162. Αναπόφευκτα η Βρετανία ανακάλυψε ότι δεν μπορούσε να διοικεί την Κύπρο με τις χαμηλές δαπάνες των Τούρκων χωριών να χάσει τη φήμη της σαν προοδευτικού κυβερνήτη εθνοτήτων που ήταν κάτω από την εξουσία της. Ως το 1882-3 η Βρετανική Κυβέρνηση καθόρισε τις μέσες ετήσιες διοικητικές δαπάνες του νησιού στο ύψος των £112.000, με τη διεύθετση της αυτόματης μεταρροπής οιονδήποτε πλεονασμάτων πέρα από το ποσό αυτό σε πληρωμές του «φόρου υποτελείας».

Έτσι μεταξύ των ετών 1878 και 1912, σε περίοδο που η νήσος είχε τεράστιες ανάγκες, η Κύπρος στερήθηκε £1.972.054 ή το 28% των εσόδων του προϋπολογισμού της. Μέχρι τη μείωση του «φόρου υποτελείας» το 1927 στο ετήσιο ποσό των £10.000 η Κύπρος πλήρωσε στη Βρετανία πάνω από £2.600.000. Εξί-

σου επίζημιο για την πρόοδο της νήσου ήταν το γεγονός ότι αφού η Κύπρος θεωρήθηκε σαν μη-αυτάρκτη κτήση η διαχείριση των δημοσιονομικών της υποθέσεων περιήλθε κάτω από τον έλεγχο του Βρετανικού Υπουργείου Οικονομικών. Στην προσπάθειά του να μεγιστοποιήσει την εισφορά της Κύπρου για την πληρωμή του «φόρου υποτελείας» το Βρετανικό Υπουργείο Οικονομικών υποχρέωσε την Κυβέρνηση της Κύπρου να έχει ως κύριο μέλημά της τη διαφύλαξη του ύψους των τρεχόντων εσόδων. Μη θέλοντας λοιπόν να διακινδυνεύσει μια βραχυπρόθεσμη μείωση των εσόδων της η Κυβέρνηση της Κύπρου δεν εγκαινίασε σημαντικές φορολογικές μεταρρυθμίσεις. Μόνο λίγοι από τους καταπιεστικούς τουρκικούς φόρους καταργήθηκαν ή τροποποιήθηκαν. Η γεωργία, που ουσιαστικά στήριζε ολόκληρη την οικονομία της Κύπρου, επιβαρυνόταν με την καταβολή των φόρων της δεκάτης ως το 1926.

Εν τω μεταξύ κάτω από την πολύ πιο μεθοδική βρετανική διοίκηση δεν υπήρχαν πια δυνατόιτες φοροδιαφυγής και οι παλαιοί φόροι έγιναν πιο επαχθείς από προηγούμενως.

Η οικονομία

Με τέτοια εμπόδια, ελάχιστα κρατικά ή ιδιωτικά κεφάλαια μπορούσαν να διατεθούν για επενδύσεις. Η οικονομία παρέμεινε καθυστερημένη και πολύ ευαίσθητη στις κακές εσο-

δείες και στις διακυμάνσεις των τιμών γεωργικών προϊόντων. Η πρώτη εικοσιπενταετία της βρετανικής διακυβέρνησης ήταν περίοδος σοβαρών δυσχερειών. Στη συνέχεια η οικονομία άρχισε να αναπτύσσεται με βραδυ ρυθμό και κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο επήλθε μια ευεργετική άνοδος στη ζήτηση κυριαρχικών προϊόντων. Η μείωση των τιμών των γεωργικών προϊόντων στις αρχές της δεκαετίας του 1920 είχε αντίκτυπο και στην Κύπρο ενώ η βελτίωση που παρατηρήθηκε κάτω από αργότερα τερματίστηκε με τη διεθνή οικονομική κρίση του 1929. Η δεκαετία του 1930 ήταν για την Κύπρο, όπως κι αλλού, οικονομικά πολύ δύσκολη.

Στη διάρκεια της εικοσαετίας μεταξύ του 1920 και του 1940 το πρόβλημα των αγροτικών χρεών έμεινε ουσιαστικά άλυτο. Μετά την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου οι συνθήκες ζωής παρουσίασαν βελτίωση ένεκα της μεγάλης αύξησης στις βρετανικές στρατιωτικές δαπάνες και την αγορά επιτόπιων προμηθειών. Στην τελευταία δε δεκαετία της βρετανικής διακυβέρνησης η οικονομία της νήσου δέχθηκε μια απροσδόκητη ενίσχυση από τις δαπάνες τεράστιων χρηματικών ποσών (από το 1952 ως το 1960 οι βρετανικές στρατιωτικές δαπάνες στην Κύπρο ζήτησαν τα £120 εκατομμύρια) για τη υποστήριξη των Άγγλων στρατιωτικών μονάδων που στάβευαν στην Κύπρο και για την κατασκευή στρατιωτικών άσφαιων. Συνεπώς μετά το 1945, η οικιακή Κυβέρνηση της Κύπρου ήταν σε θέση ν' αναλάβει αργοπορημένα την εκτέλεση σημαντικών έργων στους τομείς της άρδευσης, της γεωργίας, των συγκοινωνιών, των δημοσίων έργων, της δημόσιας υγείας και των υπηρεσιών ευμερίας. Οι επενδύσεις σ' αυτούς αλλά και σ' άλλους τομείς μακροπρόθεσμων αναγκών καθώς και η ανάπτυξη αγροτικών συνεργατικών εταιριών επέφεραν μια ανακούφιση στις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες. Μετά το 1940, όταν το Βρετανικό Ταμείο Αποικιακής Αναπτύξεως και Ευημερίας τροποποιήθηκε γενναϊόδωρα, η Κύπρος, μαζί με άλλες αποικίες, λάμβανε ουσιαστικές χορηγίες απ' αυτό. Μεταξύ των ετών 1940 και 1943 διατέθηκαν στην Κύπρο £1 εκατομμύρια και το Ταμείο εισέφερε το ένα τέταρτο των πόρων (περίπου £8.400.000) του Ταμείου Αναπτύξεως Κύπρου που συστάθηκε το 1946 για τη χρηματοδότηση του Δεκαετίου Προγράμματος Αναπτύξεως της κυβέρνησης. Συμπερασματικά μπορεί να λεχθεί ότι, ενόψει της χρόνιας στενότητας

πόρων, οι επιτυχίες της βρετανικής διοικήσεως ως το 1939 περιορίζονταν στους τομείς που αποφασιστική σημασία είχε περισσότερο η εφαρμογή της κατάλληλης οργάνωσης παρά η διάθεση μεγάλων κεφαλαίων ή η εισαγωγή εξελιγμένων επιστημονικών μεθόδων σε μεγάλη κλίμακα. Σαν θετική αλλαγή μπορεί να θεωρηθεί το γεγονός ότι, για πρώτη φορά μετά από πολλούς αιώνες, οι Κύπριοι έζησαν κάτω από καθεστώς έννομης τάξεως, χωρίς φόβο για τα άτομα ή υπάρχοντά τους. Οι ακριδές που τη δεκαετία του 1870 και τις αρχές της δεκαετίας του 1880 κατά εκατομμύρια απειλούσαν την παραγωγή σιτηρών στις πεδιάδες της Κύπρου αντιμετώπισθηκαν με ετήσιες εκστρατείες καταστροφής ακριδών. Η νήσος προστατεύθηκε από λοιμώδεις ασθένειες που κατά καιρούς σάρωναν τις γειτονικές χώρες και βαθμιαία οι αρχές έλαβαν μέτρα για την προστασία της δημόσιας υγείας και την παροχή ιατρικών και χειρουργικών υπηρεσιών στον πληθυσμό. Με αργό ρυθμό κατασκευάζονταν δρόμοι - το 1902 υπήρχαν 610 μίλια κύριων αρτηριών ενώ το 1930 ο αριθμός αυξήθηκε στις 3.000 και το 1959 στις 3.657 (από αυτά τα 835 μίλια ήταν ασφαλτοστρωμένα). Οι σχεδόν απογυμνωμένες βασικές περιοχές προστατεύονταν παρόλο που δεν είχαν εφαρμοστεί δαπανηρά προγράμματα αναδασώσεως πριν τις δεκαετίες του 1940 και του 1950. Το Γεωργικό Τμήμα, που ιδρύθηκε το 1896 αλλά που παραμελήθηκε από την κυβέρνηση επί πενήντα χρόνια, δεν ήταν σε θέση να εργαστεί αποτελεσματικά πριν την ολοκληρωτική αναδιοργάνωση του κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1920. Οι αγοραπωλησίες ακίνητης περιουσίας καταγράφονταν επακριβώς, η συμπλήρωση όμως της επισταθμονικής χρωματρησης που άρχισε το 1909 χρειάστηκε είκοσι χρόνια. Εκτός από τις μεταλλευτικές επιχειρήσεις ζένης ιδιοκτησίας, η βιομηχανία, που παρέμεινε χωρίς οσοδήποτε φορολογικά ή άλλα κίνητρα, κράτησε με ελάχιστες εξαιρέσεις τον παραδοσιακό της χαρακτήρα. Τα λιμάνια και οι θαλάσσιες συγκοινωνίες ήταν για πολλά χρόνια σε μη ικανοποιητική κατάσταση κι αντίθετα με τις ελπίδες που είχαν εκφραστεί την εποχή της έναρξης της βρετανικής κατοχής, η Κύπρος δεν έγινε κέντρο διαμετακομιστικού εμπορίου. Ακόμα κι οι φυσικές της ομορφίες και οι αρχαιολογικοί χώροι δεν δημιουργήσαν αξιόλογη τουριστική βιομηχανία πριν από την τελευταία δεκαετία της βρετανικής διακυβέρνησης. Η ανάπτυξη της παιδείας ήταν περι-

4. Εξονυχιστικές έρευνες Ελληνοκυπρίων από Άγγλο στρατιώτη και Τουρκοκύπριους επικουρικούς αστυνομικούς.

που ικανοποιητική όμως μέχρι τον περί Παιδείας Νόμο του 1929 τα σχολεία αποτελούσαν κυρίως ευθύνη των κοινοτήτων και η μείωση του αναλφabetισμού στο 55% του πληθυσμού, που έγινε κατορθωτή ως το 1931, ήταν σε μεγάλο βαθμό το επίτευγμα των ίδιων των Κυπρίων. Η ελονοσία, η ετήσια μάστιγα των πεδινών περιοχών της Κύπρου, δεν εξαλειφθηκε τελικά πριν το 1950. Η βρεφική θνησιμότητα, ενδεικτική της οικονομικής και κοινωνικής καταστάσεως του λαού, ανερχόταν στο ύψος των 163 στα 1.000 νεογόνων το 1927-28, πέφτοντας στα 80 το 1945 και στα 33 στο τέλος της βρετανικής περιόδου. Οι κυβερνητικές πρωτοβουλίες για την ίδρυση Γεωργικής Τράπεζας και συνεργατικών πιστωτικών εταιριών παρέβαιναν και προωθούνταν πάνω σε μικρή κλίμακα κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1920 και τη δεκαετία του 1930. Με λίγα λόγια, οι προσδοκίες των Κυπρίων του 1878, ότι η βρετανική κατοχή θα ήταν συνώνυμη με την ευημερία δεν πραγματοποιήθηκαν. Το εθνικό εισόδημα αυξανόταν με πολύ αργό ρυθμό. Σύμφωνα με επίσημους υπολογισμούς το 1881 η ολική αξία των βασικών τομέων της οικονομίας ήταν £981.900 ή £5-5-4 γρ. ανά κάτοικο το 1927 ανήλθε στα £3.452.439 ή γύρω στις £10 ανά κάτοικο. Ως το 1958, το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν δεν σταθερές τμές του 1950 υπολογιζόταν στα £62.6 εκατομμύρια που αντιστοιχούσε με £110 περίπου ανά κάτοικο. Παρ' όλο ότι προς το τέλος της περιόδου η άνοδος του βιοτικού επιπέδου των Κυπρίων ήταν αισθητή,

εντούτοις τα εισοδήματα δεν κατανέμονταν δίκαια μεταξύ του πληθυσμού, αφού κατά τη δεκαετία του 1950 οι γεωργοί απολάμβαναν ακόμα εισοδημάτων λιγότερων από το μισό εκείνων των μεσαίων αστικών στρωμάτων. Γενικά, τα μεγαλύτερα σφέλη από τη βρετανική διακυβέρνηση ήταν έμμεσα και σχετιζόνταν με την προστασία που παρείχε στους κατοίκους από το λιμό, τις επιδημίες, τις εισβολές και την οργανωμένη καταδίωξη των κατοίκων. Το μέτρο της προόδου του τόπου διαβιναίεται και από τα δημογραφικά στοιχεία με τον υπερτριπλασιασμό του πληθυσμού από 186.173 το 1881 σε 573.566 το 1960. Πέρα από αυτή την αξιοσημείωτη πληθυσμιακή αύξηση, οι Κύπριοι αξιοποίησαν τη βρετανική παρουσία εμπολιούζοντας τις γνώσεις και εμπειρίες τους (ως το 1960 το ποσοστό αναλφabetισμού ήταν μόνο 32%) και αναπτύσσοντας τις διοικητικές και άλλες τους ικανότητες που μετά το τέλος της αποικιακής περιόδου τους βοήθησαν στη λειτουργία του δικού τους ανεξάρτητου κράτους.

Πολιτική στασιμότητα

Αν τα περιορισμένα οικονομικά και κοινωνικά επιτεύγματα της περιόδου 1878-1960 είχαν συνδυασθεί με κάποια εξέλιξη στην πολιτική ζωή της νήσου, τότε, ίσως, θα μπορούσε κανείς να μιλά για την Κύπρο σαν μια από τις μέτρες αποικιακές επιτυχίες της βρετανίας. Δυστυχώς η πολιτική πρόοδος ακόμα και υπό την έννοια της εσωτερικής αυτοκυβερνήσεως, ματαώθηκε.

Γιαυτή τη στασιμότητα βασικά υπεύθυνη ήταν η βρετανική πολιτική. Η Βρετανία είχε καταλάβει την Κύπρο για στρατηγικούς – όχι για φιλανθρωπικούς σκοπούς. Συνεπώς μέχρι το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, δηλαδή ενόσω ήταν πραγματικά Μεγάλη Δύναμη, η Βρετανία δεν διαδότην με μοιραίες την εξουσία στην νησο με τους Κυπρίους. Παρά τις συνεχείς παραστάσεις και διαμαρτυρίες των Ελληνοκυπρίων, η Βρετανία αρνείτο να μεταβάλει τη δημοσιονομική της πολιτική, ή να τεμαχίσει τη συμμαχία της με τα τουρκικά εκλεγμένα μέλη του Νομοθετικού Συμβουλίου, μια συμμαχία που είχε σαν σκοπό τον εκμνηστεισμό των δημοκρατικών δικαιωμάτων που η ίδια είχε παραχωρήσει στους Κυπρίους. Ο θεσμός του Νομοθετικού Συμβουλίου ήταν σχεδόν πάντοτε αντιπαθής στους διοικούστες τη νησο Βρετανούς. Η ίδρυση του οφειλόταν στον Λόρδο Kimberley, τον Φιλελεύθερο Υπουργό Αποικιών (1880-1882).

Πρόθεση του ήταν οι Βρετανοί αξιωματούχοι να ψηφίζουν με τους Τουρκοκύπριους σε περιπτώσεις που αφορούσαν τουρκοκυπριακά κοινοτικά δικαιώματα. Ο Λόρδος Kimberley αναγνώριζε ότι η Κύπρος διέφερε από άλλες βρετανικές κτήσεις και ότι η μεγάλη πλειοψηφία των κατοίκων της ήταν μεταξύ των απογόνων των δημιουργών του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Ο

Λόρδος Kimberley ακόμα είχε εκφράσει το σεβασμό του για την επιμονή των Κυπρίων να διαφυλάξουν την πολιτιστική και θρησκευτική τους παράδοση κατά τη μακροετή ξένη κατοχή. Μαζί με τον Γλάδστωνα είχε κατανοήσει και δεχόταν την παρουσία και μελλοντική εξέλιξη ενός ελληνικού εθνικού κινήματος στην Κύπρο. Όπως είναι γνωστό, ακόμα και πριν τον ερχομό των Βρετανών οι Κύπριοι είχαν μνηθεί στις ιδέες του ελληνικού εθνικισμού – ιδέες παρόμοιες μ' εκείνες των Ιταλών, των Γερμανών και Ιρλανδών και των Σλάβων του 19ου αιώνα. Η αλλαγή του καθεστώτος το 1878 τους παρέσχε τη δυνατότητα να διακηρύξουν δημόσια τον αποτροπισμό τους για μια πιθανή επαναφορά της οθωμανικής κυριαρχίας και τον πόθο τους για ελευθερία. Συνταύτιζαν δε την απελευθέρωση τους με την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα η οποία θα προστάτευε τα δικαιώματά τους. Τις εκτιμήσεις του Λόρδου Kimberley για τον πολιτικό χαρακτήρα της Κύπρου δυστυχώς δεν συμμερίστηκαν οι κατοπιοί Υπουργοί Αποικιών οι οποίοι αντιμετώπιζαν την Κύπρο σα κοινή, μη-αυτοκυβερνώμενη κτήση. Η Κύπρος εντούτοις αποτελούσε ξεχωριστή περίπτωση στη βρετανική Αυτοκρατορία μολονότι αυτό δεν υποδηλούσε ότι απουσίαζαν όλες οι προϋποθέσεις για μια συνταγματική συνεργασία μεταξύ κυβερνήσεως

και Κυπρίων. Όπως είχαν παραδεχτεί ακόμα και μερικοί από τους Μεγάλους Αρμυστές της Κύπρου, ιδιαιτέρως ο Σερ Walter Sendall (1892-1898), ο Σερ Charles King-Harman (1904-1911) και ο Σερ John Clauson (1915-1918), η ύπαρξη του Πανελληνίου αισθήματος δεν σήμαινε αυτόματα και εχθρότητα προς τη Μεγάλη Βρετανία. Αυτό που ήλπιζαν οι Κύπριοι εθνικιστές ήταν ότι κάποτε η Βρετανία θα παρέδιδε εκούσια την Κύπρο στην Ελλάδα. Στο μεταξύ, τους ήταν αρκετό να ζουν ειρηνικά κάτω από τη Βρετανική εξουσία και να αγωνιζόνταν για την εξασφάλιση συνταγματικών και οικονομικών παραχωρήσεων. Δεν λημονούσαν ότι η ανάληψη της διακυβέρνησης της νησού από τη Βρετανία τους είχε ελευθερώσει από μια τυραννία κι ότι η σύνδεσή τους με τη Βρετανία τους επέτρεπε να έχουν άμεση επαφή με την Ευρώπη, τις ιδέες της και τα επιτεύγματά της. Οι Κύπριοι γνώριζαν ακόμα ότι ο ρόλος της Βρετανίας, σαν μιας από τις τρεις Εγγυήτριες Δυνάμεις της ελληνικής ανεξαρτησίας, και η παραχώρηση της Επτανήσου στο ελληνικό βασίλειο το 1864, την καθιστούσαν πολύτιμη για την Ελλάδα και τον ελληνισμό που είχαν ανάγκη μιας ισχυρής και φιλικής Βρετανίας. Η αναγνώριση από μέρους των Κυπρίων της κοινότητας των ευρυτέρων Ελλήνων και βρετανικών συμφερόντων ήταν τόσο βαθιά και γνήσια, ώστε οι νη-

5. Παλιό καλό καιρό πριν από το 1956 όταν Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι ζούσαν αρμονικά.

οιτικές απαιτήσεις για ένωση να συνοδεύονται, σχεδόν πάντοτε, με διαβεβαιώσεις ότι η Βρετανία θα διατηρούσε και μετά την εκχώρηση της νήσου όλες τις στρατιωτικές ευκολοποιήσεις που ενδεχομένως θα χρειαζόταν. Το γεγονός ότι δεν δόθηκαν αρκετές ευκαιρίες στη φιλική διάθεση των Κυπρίων για να εξελιχτεί σε καρποφόρα πολιτική συνεργασία με τις αρχές ήταν μια από τις μεγαλύτερες αποτυχίες της Βρετανίας στην Κύπρο.

Οι κυριότερες φάσεις

Η Αγγλοκρατία μπορεί να διαιρεθεί σε τρεις φάσεις. Η πρώτη κάλυπτε τα χρόνια 1878-1920. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου η κυβέρνηση αντίκριζε τον ελληνοκυπριακό εθνικισμό με πνεύμα ανοχής (laissez-faire).

Αυτή ήταν η εποχή που διαπρέπει Βρετανία πολιτικοί, είτε από κρατικές θέσεις είτε έξω απ' αυτές – και αναφέρονται κυρίως στους Gladstone, Winston Churchill, Λόρδο Crewe, Ramsay MacDonald, Λόρδο Milner και David Lloyd George – είχαν διαδραμάτισει την αναγνώριση τους για τη λογικότητα και το σθένος του ελληνοκυπριακού πάθους για ένωση με την Ελλάδα. Μέχρι την μονομερή ακύρωση της Αγγλοτουρκικής Συμβάσεως του 1878, στις 5 Νοεμβρίου 1914 (με την έναρξη του πολέμου μεταξύ της Βρετανίας και της Τουρκίας), η Αγγλική πολιτική βασιζόταν σε δύο κυρίες αρχές που ήταν μίγμα ηθικής και σκοπιμότητας: ότι, δηλαδή, η Κύπρος, σαν κατ' εξοχή χριστιανική νήσος, δεν ήταν δυνατό να επαναπαρωχηθεί στην Τουρκία και ότι το αίτημα των Ελληνοκυπρίων για ένωση με την Ελλάδα δεν μπορούσε να γίνει αποδεκτό αφού η Σύμβαση του 1878 (την οποία για πολλά χρόνια η Αγγλία θεωρούσε ως ουσιαστικά νεκρή) εμπόδιζε τη Βρετανία από του να αποξενώσει την Κύπρο προς όφελος μιας τρίτης Δυνάμεως. Τον Οκτώβριο του 1915, ένα χρόνο μετά την ακύρωση της Συμβάσεως και την προσάρτηση της Κύπρου από τη Βρετανία, η Αγγλική Κυβέρνηση πρόσφερε τη νήσο στην Ελλάδα. Αν εκείνη την κρίσιμη στιγμή η Κυβέρνηση των Αθηνών ριφωκιδούσε την άμεση εισοδή της στον πόλεμο, παρά το πλεονάζ των δυνάμεων της Αντάντ, η Κύπρος θα γινόταν ελληνική επαρχία.

Η δεύτερη φάση στην αποικιακή ιστορία της Κύπρου διάρκεσε από το 1920 ως το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Εκείνα τα χρόνια διεθετήθηκε οριστικά το ζήτημα καθε-

στών της Κύπρου με τη Συνθήκη της Λωζάνης της 24ης Ιουλίου 1923. Σύμφωνα με τις πρόνοιές της, η Τουρκία αναγνώρισε επίσημα τη βρετανική προσάρτηση της Κύπρου του 1914 και ενθάρρυνε – αν και μεγάλο βαθμό χωρίς επιτυχία – τη μετανάστευση όλων των Τουρκοκυπρίων στην Ανατολία. Η Συνθήκη επέτρεψε επίσης στη Βρετανία ν' ανακηρύξει την Κύπρο Αποικία του Στέμματος, την 1η Μαΐου 1925.

Όπως και κατά την περίοδο μεταξύ των ετών 1878 και 1920 έτσι και στα επόμενα 25 χρόνια οι πλείστοι Ελληνοκύπριοι συνδύαζαν το αίτημα τους για ένωση με προθυμία για συνεργασία με τις βρετανικές αρχές μέσα στα πλαίσια ενός πιο φιλελεύθερου Συντάγματος. Η Βρετανική Κυβέρνηση όμως αρνήθηκε να προσφέρει συνταγματικές μεταρρυθμίσεις και προσπάθησε να αναχίσει την εξάπλωση του ελληνοκυπριακού εθνικού κινήματος με δηλώσεις ότι το πολιτικό μέλλον της νήσου ήταν ένα θέμα κλειστό. Ταυτόχρονα η Κυβέρνηση εφάρμοσε μια πολιτική μεγαλύτερου ελέγχου της παιδείας και άλλων τομέων, που είχε σαν αποκορύφωμα την εξαλειψή όλων των τοπικών ελευθεριών μετά τη διατη καταστολή της ενωτικής εξέγερσης του 1931. Τα περιοριστικά μέτρα της αποικιακής κυβερνήσεως δημιούργησαν για πολλά χρόνια τεταμένη πολιτική ατμόσφαιρα. Ιδιαίτερα σκληρή ήταν η μεταχείριση της Εκκλησίας της Κύπρου, η οποία δεν παραιτήθηκε μετά το 1878 από τον παραδοσιακό ρόλο της στα δημόσια πράγματα και η οποία συνέχισε να προσφέρει θρησκευτική και εθνική ηγεσία στους Ελληνοκυπρίους. Δύο από τους Μητροπολίτες, ο Κίτιος Νικόδημος και ο Κυρηνεός Μακάριος, ήταν μεταξύ των Ελληνοκυπρίων που εξορίστηκαν το 1931 και όταν, το 1933, απήθανε ο Αρχιεπίσκοπος Κύριλλος Γ' η Εκκλησία της Κύπρου κατέληξε να έχει έναν μόνο ιερόρχη, το Μητροπολίτη Πάφου Λεόντιο που εξόκησε τα καθήκοντα τοποτηρητού του αρχιεπισκοπικού θρόνου μέχρι το 1947. Μετά το 1939 η ταύτιση των Κυπρίων (όπως και κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο) με τον βρετανικό αγώνα, αλλά κι η ανάγκη της ίδιας της Βρετανίας για διασφάλιση της συνεργασίας τους, αποκατέστησαν κάπως τις σχέσεις μεταξύ κατοίκων και κυβερνητών. Η τρίτη και τελική φάση της βρετανικής διακυβερνήσεως κάλυψε την περίοδο 1945-1960. Η εξασθενημένη θέση της Αγγλίας και της Αυτοκρατορίας της στο μεταπολεμικό κόσμο, καθώς και η άνοδος των Εργατικών στην εξουσία, οδήγησαν σε μια κα-

θυστερημένη αναθεώρηση της αποικιακής πολιτικής προς την Κύπρο. Με τις συνταγματικές προτάσεις του 1948 προοφερόταν στους Κυπρίους περιορισμένη αυτοκυβέρνηση που ικανοποιούσε πολλά από τα αιτήματά τους των πρώτων πενήντα η εξήντα χρόνων της βρετανικής διακυβερνήσεως.

Τώρα, όμως, οι Ελληνοκύπριοι της απέρριψαν σαν ανεπαρκείς: η δεξιά παράταξη διότι αποκλείεται η Ένωση και η αριστερά διότι δεν προβλεπόταν πλήρης αυτοκυβέρνηση. Ύστερα από δύο Παγκόσμιες Συμβάσεις (στις οποίες έλαβαν μέρος παρά το πλεονάζ της Βρετανίας και χιλιάδες Κύπριοι εθελοντές) οι Ελληνοκύπριοι απαιτούσαν να πάψει η Βρετανία να υπεκφυγεί και να εισηγηθεί ενδιάμεσα στάδια, που άφηναν ασφαλή την απώτερη μοίρα της νήσου, και να δώσει οριστική λύση στο Κυπριακό, σύμφωνα με τις επιθυμίες των κατοίκων. Μια τέτοια λύση θα σήμαινε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, μια σύμμαχο σε δύο Παγκόσμιους Πολέμους, με αντίταγμα βρετανικές στρατιωτικές ευκολοποιήσεις στη νήσο. Παραδόξως, διαδοχικές Βρετανικές Κυβερνήσεις θεωρούσαν ότι κάτι τέτοιο θα ήταν απαράδεκτο και ακόμα, ίσως, μια επικίνδυνη θυσία. Η Βρετανία, προσκολλημένη στην περυσία διατήρησης μιας ανεξάρτητης βρετανικής εξωτερικής και στρατιωτικής πολιτικής στη Μέση Ανατολή, ακόμα και μετά την απώλεια των Ινδών και τη διάβρωση της βρετανικής θέσεως στην Εγγύς Ανατολή, από τα τέλη της δεκαετίας του 1940 απέδιδε μεγάλη σημασία στον ελεγχό της πάνω στην Κύπρο. Το 1955 η διαμάχη μεταξύ βρετανικών και κυπριακών συμφερόντων εξελίχτηκε σε ένοπλη αντιπαράταξη. Μεταξύ του 1955 και 1958 η Ελληνο-Βρετανική σύγκρουση γινόταν όλο και πιο έντονη, ιδίως μετά την εκλογή, τον Μάρτιο του 1956, του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στις Σειχιλλές (εικ. 1). Το πολιτικό και υλικό κόστος της καταδίωξης των μαχητών της ΕΟΚΑ, που υποστηρίχονταν από το λαό, συνεχώς αυξανόταν (εικ. 2). Στο τέλος δε οι διεθνείς διαστάσεις που είχε πάρει το Κυπριακό, σαν πρόβλημα που απασχολούσε τα Ηνωμένα Έθνη και το ΝΑΤΟ και σαν πηγή σοβαρών προστριβών μεταξύ Βρετανίας, Ελλάδας και Τουρκίας, υποχρέωσαν την Κυβέρνηση Mac-Millan ν' αναγνωρίσει τη φανερή αλήθεια ότι το βασικό Desideratum της Βρετανίας στην Κύπρο ήταν οι στρατιωτικές θέσεις παρά η κατοχή ολόκληρης της Κύπρου.

Δυστυχώς η απόφαση της Βρετα-

νίας να διαπραγματευθεί επί της κυριαρχίας της νήσου λήφθηκε μετά από ένα σχεδόν απελπιστικό μέρημα στα πολιτικά πράγματα της Κύπρου. Η Βρετανία, στην προσπάθειά της να εξουδετερώσει την ελληνικοκυπριακή αξίωση για αυτοδιάθεση, κατέφυγε και πάλι στην βοήθεια του Τουρκικού παράγοντα. Ενθάρρυνε και μεγαλοποίησε τις τουρκικές αντιρρήσεις στους πολιτικούς πόθους των Ελληνοκυπρίων, στρατολογώντας συνάμα εκατοντάδες Τουρκοκυπρίους στις διευρυμένες δυνάμεις ασφαλείας (εικ. 3).

Χρησιμοποιώντας τους Τούρκους σαν τους μικρούς της στρατιωτικούς συμμάχους (εικ. 4), η Βρετανία κατέφερε ένα σοβαρό πλήγμα στις παραδοσιακά φιλικές διακοινοτικές σχέσεις (εικ. 5). Ενώ δε η ίδια το 1948 είχε προτείνει Σύνταγμα (που το δέχτηκε η τουρκική κοινότητα) το οποίο έδινε εξουσία στην ελληνική πλειονότητα και εγγυήσεις στην τουρκική μειονότητα, όταν, μετά την ανακοίνωση των συνταγματικών προτάσεων του Λόρδου Radcliffe το 1956 η Βρετανία αναγνώρισε κατ' αρχή το αναπόφευκτο της αυτοδιάθεσης των Κυπρίων διευκρίνισε ότι οι εφαρμογές της αρχής έπρεπε να είναι επί κοινοτικής βάσεως και ότι έπρεπε να οδηγούνται στη διχοτόμηση της νήσου αν η πλειοψηφία των Τουρκοκυπρίων το επιθυμούσε.

Η αξιοσημείωτη ανησυχία της Βρετανίας για το πολιτικό μέλλον της τουρκικής μειονότητας και η μεγάλη σημασία που απέδωσε μετά το 1955 στις διεκδικήσεις των Τουρκοκυπρίων και της Τουρκικής Κυβερτήσεως αναφορικά με το καθεστώς της Κύπρου παρουσιάστηκε δημόσια σαν μέρος του παραδοσιακού της ενδιαφέροντος για τις μειονότητες –παρόλο που οι μικρότερες μειονότητες των Αρμενίων και των Μαρωνιτών ουσιαστικά εγκαταλείφθηκαν. Αναμφίβολα η υποστήριξη των τουρκικών αξιώσεων ήταν το τμήμα που πλήρωσε η Βρετανία για την τουρκική πολιτική και αμυντική συνεργασία, σε μεγάλο όμως βαθμό ήταν και αντανάκλαση της διασφάλισης και αναγκάσεως των κρατούμενων για την εξέγερση των Ελληνοκυπρίων κατά της βρετανικής κατοχής.

Πάνω απ' όλα η συμπάθεια προς τις τουρκικές διεκδικήσεις σχετιζόταν με ευρύτερους υπολογισμούς. Σύμφωνα μ' αυτούς η Τουρκία, που είχε τώρα μια στρατηγικά σημαντική θέση και ανήκε στο ΝΑΤΟ και στο Σύμφωνο της Βαγδάτης, ήταν για τη Βρετανία περισσότερο πολύτιμη σύμμαχος από την Ελλάδα η οποία εθεωρείτο ότι δεν είχε άλλη εκλογή από το να παραμένει πιστή στη Βο-

ρειοατλαντική Συμμαχία. Επομένως δεν αναγνωρίστηκε στην Τουρκία απλώς ένα δικαίωμα γνώμης αλλά ένα ισχυρό δικαίωμα διατυπώσεως απαιτήσεων στη λύση του Κυπριακού. Έτσι, η Βρετανική Κυβέρνηση, για χάρη των συμφερόντων της παγκόσμιας επιρροής της (που αυριανώνονταν με πολύ γοργό ρυθμό), αντέστρεψε μια βασική αρχή της δικταριακής και εξουσιαστικής της πολιτικής, ότι δηλαδή για πολιτικούς λόγους ήταν αδιανόητη η επιστροφή της Κύπρου στην τουρκική σφαίρα ελέγχου και δεν έδωσε καθόλου προσοχή ακόμα και στην πρόταση που είχε προωθήσει το 1953 ο Συντηρητικός πρώην Υπουργός Leo Amery, ότι ένας συμβιβασμός με τον ελληνικό εθνικισμό των Κυπρίων θα πρέπει να αναζητηθεί με την παροχή αυτοκυβέρνησης σε συνδυασμό με νομικούς και πολιτικούς δεσμούς μεταξύ Κύπρου, Ηνωμένου Βασιλείου και Ελλάδας. Παρά το γεγονός ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε χάσει την Κύπρο το 1878 και το 1914 είχε στερηθεί ακόμα και τα κατόλοιπα των νομικών δεσμών της με τη νήσο, και παρά τη σφοδρή αντίθεση των Ελληνοκυπρίων σ' οποιαδήποτε τουρκική επέμβαση στις υποθέσεις τους, το 1958 η Βρετανική Κυβέρνηση πρότεινε, με το Σχέδιο Μακμίλλαν, το μοίρασμα της εξουσίας στην Κύπρο μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας.

Οι Ελληνοκύπριοι, ενόψει των εξελίξεων αυτών και για να αποτρέψουν την επεπιλομένη δια της διός διχοτόμηση του τόπου τους από την Τουρκία, αναγκάστηκαν να αυτοδιάσουν την αξίωσή τους για αυτοδιάθεση. Μετά την απόφαση της Βρετανίας να αποχωρήσει από την Κύπρο, στις αρχές του 1959 η Ελλάδα και η Τουρκία, εκ μέρους των Ελλήνων και Τούρκων Κυπρίων, διαπραγματεύτηκαν στη Ζυρίχη μια συμβιβαστική λύση του Κυπριακού προβλήματος. Στη Διάσκεψη του Λονδίνου της 19ης Φεβρουαρίου 1959 οι τρεις Δυνάμεις καθώς και οι Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι ηγέτες υπογράφησαν έγγραφα που αποκάλυπταν την Έγερση ή τη διχοτόμηση και εγκαθίδρυση μια ανεξάρτητη δημοκρατία στην Κύπρο.

Όπως επρόκειτο να δειχούν τα γεγονότα των προεσχών λίγων χρόνων οι συμφωνίες του Λονδίνου με την ακαμψία και τις υπερβολικά διαιρετικές τους διατάξεις δεν διασφάλιζαν ούτε τη συνταγματική ούτε την πολιτική σταθερότητα της Κύπρου. Η πολιτική κληρονομιά των Βρεττανών στην Κύπρο ήταν φανερά μόνο λίγο καλύτερη από εκείνη των Οθωμανών.

The British Administration in Cyprus (1878-1960)

G. Georgallidis

The period of British rule over Cyprus can be divided into three phases:

a) 1878-1920. The Panhellenic feelings of the Greek Cypriot population were tolerated by the spirit of British «laissez-faire». During this period prominent British politicians, Gladstone, Churchill, Lloyd George, Lord Crew, Lord Milner, MacDonald, accepted as logical the aspiration of the Greek Cypriots for Union with Greece. In October 1915 Britain offered Cyprus to Greece as an inducement for participation in the war on the side of the Entente powers.

b) 1920-1945. In 1924 the treaty of Lausanne settled the International status of Cyprus. Thereafter Turkey urged the Turkish population to emigrate to Asia Minor but without much success. In 1925 Cyprus was proclaimed a crown colony and the British government tried to contain Greek Nationalist feelings with a policy that resulted in the uprising of 1931. The rising was easily suppressed. During the second World War thousands of Cypriots inspired only by their love for freedom fought against fascism by the side of the British.

c) 1945-1960. In 1948 Britain offered constitutional proposals of limited self-government which were rejected. The Cypriots believed that as Greece was the ally of Britain in two World Wars and as they themselves had fought with the British against their enemies, they could have their aspiration for union with Greece fulfilled, while Britain could retain its military bases.

This did not happen. The British attitude remained entirely negative and it resulted in an armed uprising of the Greek Cypriots in 1955. In the process of reacting against the Greek Cypriots Britain deliberately involved Turkey in the affairs of Cyprus.

By 1959 the Greek Cypriots were obliged to compromise and accept an independent Cyprus in order to avoid the forcible dismemberment of their island as envisaged by the MacMillan plan. Thus, on February 19 1959, Britain, Greece, Turkey and representatives from the Greek and Turkish communities of Cyprus signed in London the complex agreements that created the Independent State of Cyprus.